

Matija Mato Škerbić

Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija, Borongajska cesta 83d, HR-10000 Zagreb
mskerbic@hrstud.hr

Tjelovježba i igranje-igara u četirima konstrukcijama sretnog ljudskog života

Thomas More, Frane Petrić, Tommaso Campanella i Bernard Herbert Suits

Sažetak

Potaknut B. H. Suitsovom konstrukcijom Utopije i ponuđenih rješenja za smislen i sretan život čovjeka, predstavljenom u djelu Skakavac: igre, život i utopija (The Grasshopper: Games, Life and Utopia, 1978.), autor sučeljava, razmatra i kritički vrjednuje ulogu ljudske tjelovježbe i igranja-igara u četirima konstrukcijama sretnog ljudskog življenja iznesena u trima renesansnim filozofskim spisima: O najboljem uređenju države i o novom otoku Utopiji (De optimo reipublicae statu deque nova insula Utopia libelous, 1516.) T. Morea, Sretni grad (La città felice, 1553.) F. Petrića i Grad Sunca. Ideja filozofske države (Civitas Solis. Idea reipublicae philosophicae, 1603.) T. Campanelle, te spomenutom postmodernom spisu B. H. Suitsa. Teza je autora da su u Suitsovu rješenju za sretan i smislen život čovjeka, koji se sastoji u neprestanom igranju-igara ili bavljenju jedino autoteličnim i intrinzično vrijednim aktivnostima, sadržane dokoličarske nakane svih ostalih navedenih konstrukcija. Štoviše, to rješenje ili odgovor, premda konstruirano za suvremena čovjeka, jest rješenje za čovjeka svakog vremena i uvjeta ili okolnosti.

Ključne riječi

tjelovježba, igranje, igra, igranje-igara, Bernard Herbert Suits, Thomas More, Utopija, Frane Petrić, Sretan grad, Tommaso Campanella, Grad Sunca

Uvod

Bernard H. Suits u djelu *The Grasshopper: Games, Life and Utopia* (1978.) razradio je jednu posebnu vrstu utopije u kojoj kao rješenje za smisleni i sretan život suvremenog čovjeka vidi u igranju-igara, kako ostalih tako i sportskih u kojima je tjelesnost ključan element. Krenuvši od njegova rješenja, autor se okrenuo uspoređivanju tri filozofska spisa iz razdoblja renesanse, u kojima su iznesene neke od najstarijih i najutjecajnijih konstrukcija sretnog čovjekova življenja unutar zamišljene zajednice s drugim ljudima. Pritom, autora zanima ustanoviti i kritički razmotriti ulogu tjelovježbe te Igranja igara u tri spisa – *O najboljem uređenju države i o novom otoku Utopiji* (De optimo reipublicae statu deque nova insula Utopia libelous, 1516.) Thomasa Morea, *Sretni grad* (La città felice, 1553.) Frane Petrića i *Grad Sunca. Ideja filozofske države* (Civitas Solis. Idea reipublicae philosophicae, 1603.) Tommasa Campanelle. Nakon toga, navedena djela dovodi u svezu s postmodernom utopijom B. H. Suitsa s nakanom iznalaženja analogija i zajedničkih elemenata, ali

i različitosti u poimanju uloge i važnosti tjelovježbe te igranja-igara za život čovjeka i njegovo sretno življenje unutar zamišljene ljudske zajednice.

S jedne strane, autor polazi od čovjeka koji je tjelesno biće, čija je tjelesnost nositelj i nužna osnova svih drugih načina na koje čovjek opstoji i djeluje. S druge strane, polazi od čovjeka koji je biće koje se igra – *homo ludens* – dok je istovremeno i *homo politicus* i *homo rationalis*, da se poslužimo latiniziranim varijantom Aristotelovih temeljnih odrednica čovjeka. Spomenuti je igrački karakter čovjeka možda i najekstremnije pa zato i najočividniji upravo u kontekstu suvremenog društva, uvelike određen razvojem (i) digitalno-računalno-mobilne tehnologije, u kojem je čovjek na posve nov i krajnje adiktivan način involviran u svijet igara i igranja. U istom kontekstu, tjelovježba također doživljava svoj procvat i rekognaciju, koja je očita već u činjenici da je uvedena kao nužan dio obvezatnog odgoja i izobrazbe (najčešće kao nastavni predmet »Tjelesna i zdravstvena kultura«). Na kraju, tu je i sport, koji je svojevrsno objedinjenje i obistinjenje ovog dvojeg, kao specifična socijalna praksa kojoj ljudi pridaju veliku pozornost i važnost te koji za mnoge nezamjenjiv i neizostavan dio života. Naposljetku, spomenute aktivnosti – igra, igranje, tjelovježba odnosno tjelesna aktivnost, te sport – okupiraju velik dio slobodnog vremena suvremena čovjeka pa i dokolicu shvaćenu u izvornom smislu kao *sholé*.

Logičan je, stoga, i posve razumljiv interes autora o ulozi tjelovježbe odnosno brige za tijelo, s jedne strane, a s druge strane, igara i igranja-igara, u četirima istaknutim filozofskim konstrukcijama sretnog ili idealnog ljudskog življenja u zajednici s drugima.

Igra, igranje, igranje-igara, tjelovježba, sport

U radu, autor se referira i oslanja na definicije igre (*game*), igranja (*play*) i igranja-igara (*game-playing*) kako ih iznosi B. H. Suits (Suits, 1973, 1978, 1988), iz razloga što se čine najpotpunijima i najpreciznijima u literaturi do sada. Naime, s jedne strane Suits se obračunava s dotadašnjim definicijama igre i igranja, prvenstveno onima J. Huizinge i L. Wittgensteina, prokazujući njihove nedostatke ili pogreške, dok s druge strane nudi mnogo obuhvatnije, razrađenije i preciznije. Za hrvatski znanstveni diskurs dodana je vrijednost definiranje i jasno razlučivanje pojma igranja (*play*) od pojma igre (*game*), što je gotovo neprepoznata distinkcija u hrvatskom jeziku (vidjeti Zagorac, Škerbić, 2018, 351), baš kao i uvođenje trećeg pojma – ‘igranje-igara’ (*game-playing*) koji dodatno upućuje na razlikovanje ne samo igara i igranja nego i igranja-igara za razliku od igranja naprosto.

Dakle, igranje (*play*) jest na djelu kada čovjek prenamjenjuje vlastite instrumentalne resurse na autotelične aktivnosti ili one koje imaju svrhu same u sebi (Suits, 1977, 124). Nadalje, prema Suitsu, da bi igru (*game*) smatrali igrom, ona mora sadržavati četiri nužna elementa: cilj igre, propisana sredstva za postizanje cilja igre, pravila igre i stav igrača odnosno onih koji se uključuje u igru, da će poštivati pravila (Suits, 1973, 49; Suits, 1978, 36). Naposljetku, ‘igranje-igara’ jest

»... voljni pokušaj ostvarivanja posebnih ciljeva [*pre-lusory goal*], koristeći jedino sredstva dozvoljiva pravilima [*lusory means*], gdje pravila zabranjuju korištenje učinkovitijih sredstava u korist onih manje učinkovitih [*constitutive rules*], te gdje su pravila usvojena samo kako bi (uopće) omogućila takovu aktivnost [*lusory attitude*].« (Suits, 1978, 43)

Tjelovježba (*physical exercise*) ili tjelesno vježbanje je vrsta tjelesne aktivnosti koja se poduzima s precizno određenom svrhom, a izvodi se strukturi-

rano i redovito prema unaprijed utvrđenom planu. Općenito, tjelovježba vodi k postizanju, poboljšanju ili održavanju tjelesnog fitnesa ili sposobnosti (usp. Mišigoj-Duraković i sur., 2018, 6). Tjelovježbu nikako ne treba miješati *sa* odnosno nazivati sportom, premda se to često čini u kolokvijalnom, ali i stručnom diskursu. Iako je tjelovježba vitalan i nužan dio sporta, svaka tjelovježba nije sport. Tako, primjerice, trčanje ili vježbanje u teretani jest sport ako je dio pripreme za sportsko natjecanje, no nije ako se izvodi iz različitih drugih razloga, pobuda i nakana – rekreacijskih, zdravstvenih i terapijskih, estetskih itd. U filozofsko-sportskoj literaturi sport je prilično jasno određen i odijeljen od tjelovježbe. U tom smislu, B. H. Suits kao nužne elemente sporta nabraja kompeticiju ili natjecanje, institucionalizirano i organizirano provođenje te mjerenje tjelesnih ili fizičkih vještina (Suits, 1973), S. Kretchmar dodaje sveili-ništa logiku (Kretchmar, 2012), J. Parry participiranje isključivo ljudi te nužnost postojanja pravila (Parry, 2019), a W. J. Morgan interne vrjednote sporta poput težnje za izvrsnošću i bezrazložne logike sporta (Morgan, 1987).

Tjelovježba i igranje-igara na Novom otoku Utopiji

Thomas More u svojoj konstrukciji sretnog življenja u ljudskoj zajednici iznesenoj u djelu *O najboljem uređenju države i o novom otoku Utopiji* (1516.), posvećuje vrlo malo pozornosti tematiziranju igara, igranja te posebno tjelovježbe. Prostor za njihovo razmatranje otvara se u dijelu koji je izdvojen od rada i predviđen za dokolicu. More eksplicitno naznačuje kako je cilj političkog poretka *Utopije* da svim građanima, u mjeri u kojoj to dopuštaju opće potrebe društva, omogući da što više skrate vrijeme posvećeno robovanju tijelu i životnim nužnostima te da ga posvete njegovanju slobode duha, u kojoj leži istinska životna sreća (More, 2003, 109).

U *Utopiji* ljudi nisu izuzeti od rada, štoviše njihov je dan strukturiran tako da rade sveukupno šest sati, na način da najprije rade tri sata nakon kojih slijedi odmor, pa potom još tri. Premda slobodno vrijeme koriste uglavnom za čitanje i izučavanje knjiga te slušanje predavanja, ostavlja prostor i za druge aktivnosti poput uživanja u zabavljanju, razgovorima i glazbi (ibid., 251).

Igru smješta u dokoličarske radnje i one moraju biti poučne i korisne društvu, dok »kocku i ostale nedolične i štetne igre te vrste Utopijanci ne poznaju« (ibid., 253).

»... No inače imaju dvije igre vrlo slične našem šahu. U jednoj se natječu brojevi, jedan broj jede drugi, dok se u drugoj vodi bitka između poroka i vrlina. U toj se igri vrlo lijepo pokazuje kako se poroci međusobno ne slažu, ali i kako su jedinstveni u borbi protiv vrlina; zatim, koji se poroci protiv pojedinih vrlinama, kakvim snagama vode otvorenu bitku, a kojim ratnim varkama nasrću s boka; uz pomoć kojih snaga vrline slamaju sile poroka, kojim sredstvima uspijevaju izigrati njihove pokušaje i, napokon, na koji način ova ili ona strana odnosi pobjedu.« (ibid., 253)

Potonja igra je stvarna igra koja se igrala u Engleskoj ovog doba i nazivana je »igra filozofa« (usp. ibid., 412, op. 102). Taj šah poroka i vrlina imao je jasne odgojiteljske i etičke nakane te služio moralnoj izgradnji. S druge strane, stoje one igre koje naziva najglupljim i najbesmislenijim – kockanje i dvije vrste lova – na divljač i ptice (ibid., 299). Tako, kockanje vidi igrom u kojoj dominiraju ponavljajuće radnje bacanja kocki na stol, koje vode u zasićenje dok istovremeno ne pružaju nikakva zadovoljstva ni radosti (ibid., 299). S druge strane, lov je, kao nedostojan slobodna čovjeka, prepušten robovima-mesarima. Za lov More ima potpuni prijezir uz pitanje:

»Po čemu je draž, a ne muka, slušati lavež i zavijanje pasa? Po čemu je veći užitak gledati kao pas goni zeca umjesto pas psa? Pa u oba se slučaja događa isto – trči se, ako te već zanima trčanje. A ako te privlači nada da ćeš vidjeti razdiranje životinja, zapravo bi se u tebi trebala pobuditi samilost. Zato, lov je kao nedostojna djelatnost za slobodna čovjeka, predviđen za robove, kao najprostiji dio mesarevog posla.« (ibid., 299)

Tjelovježbi pak More ne pridaje ni najmanju pozornost ili vrijednost, niti vidi potrebu za istom. Iako tvrdi kako stanovnici Utopije vole uživati u tijelu te kao vrijednote promiču tjelesno zdravlje, ljepotu, okretnost i sklad, za njega lijepo tijelo jest jednostavno – »ugodan dar prirode« (usp. ibid., 304–307). Osim toga, kao važan oblik tjelesnog zadovoljstva, ističe »smireno i uravnoteženo stanje tijela i ničim poremećeno tjelesno zdravlje pojedinca« (ibid., 301). Začudno, posebice u svjetlu njegovih detaljnih raščlambi i razrada ostalih ljudskih sfera življenja i djelovanja, tjelovježbu ne vidi i ne smatra potrebnom niti relevantnom, već se isključivo oslanja na rođenjem primljene »biološke pakete« odnosno prirodne datosti pojedinca.

Slična je stvar i kada govori o vojničkim umijećima i vještinama, ističući gotovo isključivo one mentalne, s naglaskom na lukavštine. Stoga tjelovježba se može izvući na tek implicitan način, naime kao nužan trening za uspješno i što vještije baratanje oružjem – kopljem, mačem, sjekirom, te lukom i strijelom. Jedinu vrstu obuke ili treninga odnosno tjelovježbe kojeg eksplicitno spominje jest »plivanje u ratnoj opremi, kao o osnovi ratne obuke« (ibid., 347).

Tjelovježba i igranje-igara u *Sretnom gradu*

»Prirodno zdrava i dobro građena tijela« Frane Petrić predviđa za stanovnike *Sretnog grada*.¹ U tu svrhu, tjelovježba je jedan od komponenata važnih za postizanje snažnog tijela za svih šest staleža, tri koja nemaju status građana (seljaci, proizvođači i trgovci), te tri koja su građani *per se* – vojnici, državni upravitelji i svećenici (Petrić, 1999, 96).

»Čovjek je dvojstvo duše i tijela (...) a tijelo je stvoreno radi duše, čak i vremenski prije nje (...). Stoga zakonodavac, ukoliko može, na prvo mjesto stavlja brigu za tijelo svojih građana, a tek tada za dušu. Budući da tijelo posjeduje princip rađanja, na toj činjenici zakonodavac temelji svoju brigu.« (ibid., 100)

Zdravo tijelo pak je kao takvo relevantno na četiri odvojena i povezana načina: 1) u vojnika (prvenstveno) poradi uspješne obrane grada; 2) u djece kao nužan preduvjet nesmetana razvoja i procesa odgoja; 3) u (svih) građana zbog sigurna rađanja potomstva; te 4) poradi održavanja tijela »prikladna za vrlinu« (ibid., 103). Zanimljivo je, pritom, kako Petrić smatra da tjelovježba, kao i igranje-igara, treba biti od zakonodavca precizno određeno i u zakonima propisano.

Za vojnike, tjelovježba ima veliku važnost jer ima direktan upliv na uspješnu obranu građana od neprijateljske vojske. Od mogućih napada vojnici će se braniti

»... nesumnjivo oružjem, koje ipak ne vojuje samo, već zahtijeva ljude koji njime rukuju. Od njih se traži volja, srčanost i snaga za otpor neprijatelju. Srčanost i snaga su urođeni od kolijevke, premda se neprestano uvećavaju upotrebom i vježbom.« (ibid., 92)

Važno je naznačiti kako on smatra, za razliku od T. Morea, da grad nipošto ne smiju braniti plaćenici već sami građani jer »će ga braniti odano i žarkom voljom poput majke, braneći je dragovoljno (...) izlaganjem života smrti za njezinu zajednicu« (ibid., 91–92).

Nadalje, tjelovježba ima svoje mjesto u odgoju odnosno podizanju djece te održavanja tjelesnog zdravlja građana.

»Sve do sedme godine, prema zakonu treba dijete navikavati da odabire ono što pogoduje jačanju tijela i duše. Tijelu koriste vježbe, na čijem su kraju igre, propisane u državi, kojima se građani, već prema svojoj dobi, uvježbavaju.« (ibid., 103)

Štoviše, uz tjelovježbu Petrić ovdje vezuje i igre i igranje-igara, koje su naglašeno tjelesnog karaktera. Igranje-igara dakle ima svoje mjesto u *Sretnom gradu* u području odgoja, premda nam ostaje skriveno na koje igre Petrić konkretno misli. Znakovito jest da je zakonodavac onaj koji propisuje dozvoljive igre, kao i kome je dozvoljeno igrati se – naime, isključivo onima koje naziva slobodnim ili plemenitim, odnosno onima »koji tijelu ne žele poreći prikladnost za vrlinu« (ibid., 103). Tako, zaključuje Petrić, »zakonodavac može određivanjem običaja koristiti tijelu« (ibid., 103).

Osiguravanje potomstva također iziskuje zdravo i snažno tijelo, koje se, među ostalim, postiže i zdravom ishranom.

»Sjeme će biti zdravo i snažno, ako proizlazi iz zdravog i snažnog tijela. Nadalje, tijelo je snažno kad je u svom prirodnom stanju, najživotnije što može biti, a to je onda kada se muškarac nalazi u stanju svoje muškosti, u dobi svojeg cvata.« (ibid., 101)

Zanimljivo, Petrić doba cvata određuje veoma precizno – za muškarca između 34. i 49. godine, dok je za žene između 18. i 40. godine, pa stoga u toj dobi i međusobno sklapaju brakove. Posebnu pak brigu posvećuje trudnicama te im kao najbolju moguću tjelovježbu propisuje česti odlazak u crkvu, kao srednost između krajnosti – melankolije i dokonosti, odnosno prevelikog tjelesnog naprežanja. Zakonodavac bi, štoviše, ovakvu tjelovježbu ženama trebao i zakonski odrediti jer žena »noseći potomstvo, ne smije smanjivati vlastitu snagu, a ne smije je ni nezdravo proširivati« (ibid., 102). Na taj način, ostvaruje se i dodatan benefit jer tako svaka žena »povećava vjeru i zavjet Bogu«. Sve su ove stvari zapravo »neophodne da se potomstvo rađa zdravo i snažno«, kako »zbog osobne sreće«, tako i zbog »državnih obveza« (ibid., 102).

Tjelovježba i igranje-igara u *Gradu Sunca*

Tommaso Campanella ulogu tjelovježbe i igranja-igara za stanovnike *Grada sunca* također nalazi važnima na četiri načina: 1) u odgoju djece; 2) poradi »održavanja vrste«; 3) za provođenje vremena slobodnog od rada; te 4) za obuku i održavanje tjelesnih kompetencija vojnika.

Za razliku od prva dva autora, kod njega ne postoji raslojavanje ljudi na klase ili staleže. Solarcima je sve zajedničko: »zajedničke kuće, spavaonice, kreveti i sve druge potrebne stvari« (Campanella, 1953, 21). Kao i u Moreovoj Utopiji, privatno vlasništvo ne postoji, ali za razliku od nje u *Gradu Sunca* nema niti robova. Osim toga svi Solarci,² dakle muškarci i žene jednako, imaju

1
Ovdje svakako treba uzeti u obzir da se Petrićevo djelo nikako ne smije klasificirati kao originalno političko-utopijsko djelo jer ono to nije, na što je ukazao Mislav Kukoč na više mjesta (Kukoč, 1995, 169–180; Kukoč, 1997, 580–581). Štoviše, ovdje korišteni citati i dijelovi Petrićeva teksta, kako nas upućuje Mislav Kukoč, mogu se naći u Aristotelovoj *Politici* u gotovo identičnom obliku izraženo gotovo istim riječima.

2
Naziv Solarci preuzet je od Gaje Petrovića koji stanovnike Grada Sunca tako naziva u pogovoru izdanju iz 1953. (Campanella, 1953, 87)

obvezu ili dužnost raditi četiri sata dnevno, ali i pravo na odmor, zabavu te bavljenje razgovorom, šetnjom ili znanošću. Pa ipak, duhovna oligarhija i njeno brojno činovništvo odlučuje o svemu i propisuje gotovo svaki aspekt života Solaraca.

Za Campanellu igranje je metoda osnovne izobrazbe i odgoja djece do desete godine, kojom se ona »bez muke« upoznaju s osnovama i razvojem svih znanosti (Campanella, 1953, 17). Tjelovježba pak je nužna za pravilan tjelesni razvoj koji je neizostavan dio opće izobrazbe i odgoja Solaraca. Ona se uvodi nakon treće godine života, kada četvorica staraca odnosno vođa i učitelja, najdostojanstvenijih među svima, djecu

»... vježbaju u gimnastici, trčanju, bacanju diska i ostalim igrama, da bi im se podjednako razvijali svi dijelovi tijela. (...) Zbog toga izlaze u polja da se bave trčanjem, bacanjem strijela, (kamenja) i koplja, gađanja iz arkebuza (...).« (ibid., 17)

Briga za tijelo nastavlja se tijekom cijelog školovanja kroz prakticiranje gimnastike, tijekom kojeg su svi goli – muškarci i žene, po uzoru na Spartance (ibid., 24).

U brizi za potomstvo odnosno »rađanja djece poradi održavanja vrste«, koje je u prvom redu »religiozno djelo« na korist zajednice a ne pojedinca, tjelovježba ima vrlo konkretnu namjenu. Tako, za žene ona je važna poradi održavanja ljepote, stasitosti, živahnosti i otpornosti (ibid., 26), dobivanja zdrave boje kože te snažnih, vitkih i živih udova (ibid., 25). Istovremeno, izvanjska je estetika i privlačnost ograničena na prirodne danosti, upotpunjene ishranom, tjelovježbom odnosno načinom života, dok je svakoj ženi najstrože zabranjeno, pod prijetnjom kažnjavanjem smrću, da bi

»... lice namazala, da se prikaže lijepa, ili bi upotrijebila visoke pete, da se učini većom, ili obukla dugačku haljinu, da sakrije nakazne noge.« (ibid., 28)

Dodatno upozorava da se ovakve stvari posljedica »nerada i lijenosti«, što ih onda »nagrđuje, pa su blijede, slabe, malene te trebaju boje, visoke pete, dugačke haljine« (ibid., 28). Stoga, potrebni su ekstremni propisi koje opravdava dovodjenjem u pitanje ili upropašćivanjem prirodnog razvoja i zdravlja žena i njihova poroda (ibid., 26). S druge strane, nitko ne može birati svog partnera, već se budući očevi i majke određuju prema »najizvršnijim prirodnim sposobnostima prema filozofskim pravilima« (ibid., 25), gdje se poziva na Platona smatrajući da se roditelji trebaju određivati bacanjem kocke. Ipak, valja i lukavo varati »tako da im se [muškarcima, op.a.] uvijek dodjeljuju žene koje zaslužuju, a ne koje žele« (ibid., 25). Za žene tjelovježba se nastavlja i nakon što zatrudni, kako bi »se jačala postepenom vježbom« (ibid., 26).

U Gradu Sunca za stanovnike postoji zajednička podjela svih dužnosti, poslova, službi i napora:

»...nitko ne radi više od četiri sata dnevno, a ostali dio vremena žrtvuje naucima, čitanju, učestvovanju u naučnim raspravama, pisanju, razgovoru, šetnji, i konačno, u svim ostalim mogućim vježbama, koje su ugodne i koriste tijelu i duši.« (ibid., 29)

Upravo ovdje, u korištenju slobodnog vremena nakon obavljenog rada, a svaki se rad naziva »naukom« i svaki je važan, nužan i častan na svoj način – baš kao što je čast »za noge da hodaju, za zadnjicu da vrši nuždu, jednako kao što je i čast za oči da gledaju, a za jezik da govori« (ibid., 27) – igranja-igara i tjelovježba nalaze svoj udio. Campanella eksplicitno, za razliku od Petrića, navodi i različite vrste konkretnih igara, koje dijeli u dvije skupine – one neprihvatljive i one prihvatljive. Tako među neprihvatljive i nedopustive ubraja sve igre koje se vrše sjedečki, poimence: kartanje, kockanje, šah ili slično. S druge

strane, među prihvatljive i dozvoljive ubraja »igre s loptom, kuglanje, igranje zvrkom, utrkivanje, hrvanje, napinjanje luka, vježbe puškom« (ibid., 29).

Nadalje, različite vrste tjelovježbe veoma su važne u ratnim pitanjima odnosno u »vježbanju u ratnoj vještini i lovu« (ibid., 33) te »prividnim bitkama« (ibid., 34).

»Moć, drugi trijumvir, stoji nad učiteljem oružja, zatim nad učiteljem topništva, pješadije, pionirskih četa, i ratnih lukavština, a svakome od navedenih podređeni su drugi učitelji i prvi magistrati tih vještina. Osim toga, Moć zapovijeda atletima, starim i prokušanim kapetanima, nastavnicima dječaka u vojnoj vještini.« (ibid., 31)

Spomenuti *atleti* počinju svoje poduke djeci nakon navršene dvanaeste godine života, premda su djeca i ranije vršila tjelovježbu vođena od nižih nastavnika hrvanja, trčanja i bacanja kamena. Od dvanaeste godine, *atleti* ih

»... uče kako će pogoditi neprijatelja, konja i slona, kako će baratati sabljom, kopljem, lukom i praćkom, kako jahati, goniti neprijatelja, bježati, ostati u bojnemu redu, pomoći drugu, preteći oštroumno neprijatelja – jednom riječi, kako će pobijediti.« (ibid., 32)

Žene nisu izuzete iz vojne obuke i tjelovježbe, a uzor bi im trebale biti Spartanke i Amazonke jer i one imaju svoju ulogu i pomoć pri obrani i zaštiti grada od neprijatelja. Štoviše, za njih je Campanella namijenio osobne nastavnike i nastavnice za različite vrste tjelovježbi i treninga poput »bacanja gorućih zrna iz arkebuza, lijanje kugli iz olova, bacanja kamena« (ibid., 32). Tjelovježba i trening za vojne vještine održava se svakodnevno i obuhvaća postizanje visoke vještine baratanja s nizom oružja i tehnika borbe: dva pištolja istovremeno, buzdovan, mačevanje, jahanje, praćka, koplje (ibid., 33).

Tjelovježba i igranje-igara u *Utopiji*

Bernard Suits, za razliku od ranijih konstrukcija, ne bavi se razradom uređenja i ustroja same zajednice, odnosa i hijerarhije, zakona i odgoja, već kroz nekoliko rečenica daje veoma kratak pogled u *Utopiju*, samo kako bi se mogao potpuno fokusirati na tri centralna i povezana pitanja o najboljem ljudskom življenju – 1) igranje (*play*); 2) igranje-igara (*game-playing*); i 3) ideal egzistencije (*ideal of existence*):

»[U Utopiji] sve ljudske instrumentalne aktivnosti su eliminirane. Sve stvari koje uobičajeno zovemo radom sada obavljaju potpuno automatizirani strojevi koji se aktiviraju putem mentalne telepatije, tako da nije potrebno ni minimum osoblja za obavljanje poslova održavanja u društvu. Nadalje, toliko je obilje proizvedenih dobara da se trenutno zadovolje i najveće gramzljive žudnje, (...) eliminirana je potreba za proizvođačkim radom, [...] svi ekonomski problemi su riješeni zauvijek. (...) Svi interpersonalni problemi su riješeni primjerenim metodama, [...] te] više nema potrage za ljubavi, pažnjom, odobravanjem, divljenjem, baš kao što više nema razdora u stjecanju materijalnih dobara. (...) Kako svi uživaju izvrsno mentalno zdravlje, nužnost teškog rada je uklonjena, a seksualni partneri su na jednak način dostupni kao i jahte i dijamanti.« (Suits, 2014, 182–183)

U potrazi za idealnom ljudskom egzistencijom, Suits konstruira idealnu Utopiju u kojoj je sve što se može znati spremljeno na računalima, koja je bez zla i grijeha, ali i bez (težnje za) izvrsnosti i potvrda ili povlađivanja (od drugih) u bilo čemu jer ako nam se život sastoji od stalnih »osvajanja« nekakvih vanjskih ciljeva, postignuća i dostignuća, kada ih ostvarimo sve, prema Suitsu, »nećemo biti ispunjeni zadovoljstvom, nego očajem«. Drugim riječima, postizanje izvanjskih ciljeva i uspjeha jest nešto što se p(d)ogodi, a ne nešto s čime se živi (usp. ibid., 189). Utopija kakvom ju Suits konstruira je »inteligibilna i igranje-igara je ono što ju čini inteligibilnom«.

»U Utopiji čovjek ne može raditi, upravljati ni vladati, u njoj nema umjetnosti, morala, znanosti, ljubavi ni prijateljstva (...) upravo zato što su sve instrumentalne aktivnosti eliminirane. Nema se što raditi upravo zbog toga što je sve ostvareno i postignuto. Ono što stoga trebamo, je neka aktivnost u kojoj je ono instrumentalno neodjeljivo spojeno s onim što je intrinzično vrijedno i gdje aktivnost u sebi nije instrument za neki drugi odnosno daljnji cilj. (...) Stoga je igranje-igara jedini preostali konstituent ideala egzistencije (...) i ono što život čini vrijednim življenja.« (ibid., 188–189)

Dakle, Suitsov odgovor za čovjeka i pitanje što bi ljudi trebali raditi odnosno koje aktivnosti poduzimati u Utopiji jest – neprestano igranje-igara. A igranje-igara on određuje kao vršenje autoteličnih aktivnosti ili aktivnosti koje poduzimamo radi njih samih, iz potpuno intrinzičnih razloga. Igranje-igara pak valja gledati u suprotnosti spram rada ili instrumentalnih aktivnosti. Drugim riječima, upravo je rad ono što igranje-igara čini tako vrijednim. Naime, kada nešto radimo iz izvanjskih, instrumentaliziranih razloga, mi radimo. Čak i kada igramo igru. To je nadasve razvidno u suvremenom svijetu u kojem igranje-igara može biti (visoko-profitabilan) rad. Tako imamo profesionalne igrače sportskih igara, videoigara, igri kartama itd. koje ljudi primarno poduzimaju za igri izvanjske ciljeve i prohibitke. U navedenim slučajevima, naizgled, ulazimo u paradoks (koji to zapravo nije) prema kojem igranje-igara postaje potpuna suprotnost samom sebi ili igranju-igara – naime, postaje rad. Tako, da se poslužimo Suitsovim primjerom, ako gradimo kuću zbog uživanja u izgradnji odnosno njegovom procesu, mi vršimo autoteličnu aktivnost. No ako gradimo kuću da bi se u njoj živjelo – radimo. Ili u sportskoj igri – ako košarkaš igra košarku radi košarkaške igre, on vrši igranje-igre. No ako igra košarku da postane najbolji strijelac, osvoji pehar pobjednika ili zlatnu medalju – on radi. Isto tako, kada pišem ovaj rad zbog uživanja u pisanju, vršim autoteličnu aktivnost, no ako to činim zbog toga što bih htio da bude objavljen u *Filozofskim istraživanjima* – moja je djelatnost instrumentalizirana, odnosno postala je instrument za postizanje vrlo konkretna cilja – objavljivanja rada u časopisu, što je cilj koji se nalazi izvan aktivnosti same. Važno je da je čovjek uključen u »dobrovoljan pokušaj nadilaženja nenužnih prepreka« (ibid., 192). Utopijanci, naime, vrše jedino one aktivnosti koje smatraju intrinzično vrijednim i uvijek jer »to žele, a ne jer to moraju« (ibid., 191).

»Raditi samo one stvari čije je jedino opravdanje da opravdavaju sve ostalo; ili, kako je to Aristotel izrazio, one stvari radi kojih radimo ostale stvari, ali koje same nisu učinjene ni radi čega drugog.« (Suits, 1978, 166)

Ono što ostaje problematično jest izjednačavanje igranja-igara sa svim autoteličnim aktivnostima odnosno ne-instrumentaliziranim. S jedne strane, Suits je dao definiciju igre s četiri konstitutivna elementa, pa onda i njoj sukladnu definiciju igranja-igara, no mnoštvo autoteličnih aktivnosti, poput primjera gradnje kuće ili bavljenja znanošću, se u njih nikako ne uklapa. Suitsova stipulacija kako se radi o esencijalno istoj aktivnosti – igri (ibid., 191) – ne stoji jer se navedene aktivnosti nikako ne uklapaju u definiciju s četiri elementa igre, bez obzira na količinu »dobrovoljnog nadvladavanja nenužnih prepreka«. S druge strane, ostaje problem natjecateljskog momenta igre, zbog čega su igre zapravo nekompatibilne s Utopijom na barem tri načina. Prvo, u mjeri u kojoj je cilj svake igre s pravilima pobjeda, u istoj je mjeri ona nekompatibilna s Utopijom. Drugo, pobjeda podrazumijeva (jednog) pobjednika i (mnoštvo) gubitnika, što je možda i najočitiije u sportskim igrama, a to je moralna situacija koja nije kompatibilna s Utopijom. I treće, nastojanje da se pobijedi, vodi sve igrače u težnju za izvrsnošću, što je nastojanje koje je nekompatibilno s Utopijom.

Čini se mnogo ispravnijim igranje-igara (*game-playing*) zamijeniti s igranjem (*play*) kao takvim. Igranje se može vršiti s pravilima i bez, odnosno igranje-igara i igranje naprosto. Također, tako se izbjegavaju sve zamke i moralno problematične situacije kompeticije i kompetitivnosti.

Konačno, tjelovježba svakako ima svoje mjesto u Utopiji, posebice ukoliko se poduzima radi nje same, ali i kao dio pripreme i mogućnosti većeg uživanja u fizički zahtjevnim načinima igranja(-igara), ponajprije sportskih.

Različite vizije, različiti pristupi, a isti cilj

U temelju četirima razmatranim spisima jest čovjekova težnja ili nada za sretnim i smislenim življenjem života, odnosno nakana konstruiranja zajednice u kojoj će čovjek to doista moći i ostvariti. Tri renesansna autora kao rješenje iznose konstrukciju brojem stanovnika male i ograničene državnice ili zajednice, za koju smatraju da je najbolje da bude (fizički) odvojena odnosno izolirana i od ostatka svijeta odijeljena morem, dok su Suitsu lokacija, veličina i izgled zajednice potpuno irelevantni. Također, on se ne zamara s »tehničkom« ili funkcionalnom stranom utopije bez nakane da je učini politički stvarnom i realno održivom.

U renesansnim su konstrukcijama najzanimljiviji dijelovi koji nude odgovore na pitanja što bi čovjek radio kada bi bio potpuno slobodan od rada i bilo čega što na bilo koji način mora. Kada bi mogao raditi što god poželi, što bi čovjek radio? Bi li završio u dosađivanju ili – u dokolici? I što bi zapravo trebao raditi kada ništa nema za raditi? U svojim odgovorima autori uglavnom stavljaju naglasak na duhovno uzdizanje i intelektualne aktivnosti poput čitanja, razgovora, znanstvenog istraživanja, slušanja predavanja i slično. S druge strane, Suits je gotovo potpuno fokusiran na to pitanje te daje samo kratak opis Utopije kao uvod i usmjeravanje potpune i nepodijeljene pažnje na govor o za čovjeka ključnom pitanju i odgovoru – kako proživjeti idealan ili sretan ljudski život.

Igranje-igri i tjelovježba imaju svoje mjesto u sva četiri spisa, premda uz određene razlike. Tjelovježba je, s jedne strane, ostvarenje i življenje dokolice – dokoličarenje, dok je, s druge strane, preduvjet dokoličarenja u smislu brige za tijelo koje mora biti u stanju živjeti dokolicu. Osim toga, tjelovježba je važna za održavanje tijela optimalnim, kod žena uglavnom radi ljepote i mogućnosti rađanja, u svrhe odgoja, u ratne svrhe i svrhe postizanja vrline te sretna i smislena življenja, što nije moguće bez tjelesnih preduvjeta. I dok je igranje-igara u Suitsa centralno rješenje za čovjekovo življenje, u renesansnih je autora ono u području vremena slobodnog od rada odnosno dokolice.

Na ovom bi mjestu trebalo istaknuti tri temeljne razlike između renesansnih spisa Morea, Petrića i Campanelle te Suitsove Utopije. Prva je temeljna razlika u pristupu. Dok renesansni autori rješenju zagonetke sretna i smislena življenja pristupaju kao društvenom i političko-pravnom te im je stoga fokus na konstruiranju (političke) zajednice, Suitsov je pristup individualistički. Ako bi Suitsovo rješenje ili »ideal egzistencije« izrazili kao kantovsku zapovijed ili uputstvo, ono bi glasilo: uvijek radi tako da aktivnosti poduzimaš zbog njih samih, odnosno zbog onog intrinzično vrijednog u njima. Koliko god se rješenje činilo ili jest apstraktno i univerzalno, u svojoj konkretizaciji uvijek postaje individualno i za svakog konkretnog pojedinca na drukčiji način ostvarivo. Time, Suits se bavi svakim čovjekom svih vremenskih perioda ljudske povijesti jednako te njegovim temeljnim pitanjem odnosno potragom za rješenjem zagonetke sretnog i smislenog življenja života.

Druga je temeljna razlika u stavljanju fokusa. Dok je Suits potpuno koncentriran na davanje jasnog, fokusiranog odgovora ili rješenja za čovjeka, renesansne su konstrukcije u svojim nastojanjima da stvore idealne uvjete ili uređenu zajednicu 'promašile' konkretnog čovjeka i njegovo smisleno i sretno življenje života. Dok one neodređeno nabrajaju neke od aktivnosti koje čovjek može poduzimati u slobodno vrijeme (dokolice), Suits daje veoma konkretan i direktan odgovor i upute te se obraća svakom čovjeku pojedinačno, čovjeku kao čovjeku, a gotovo ga nimalo ne zanima zajednica i njezin ustroj.

Treća temeljna razlika proizlazi iz konteksta vremena pisanja djela iz kojeg izviri i načini (ne)propisivanja tjelovježbe i igranje-igara. Naime, renesansni pisci svoja djela pišu živeći u represivnim i neslobodnim te strogo hijerarhijskim političkim zajednicama pa, osim što se bave detaljnim razradama odnosa i hijerarhije u filozofijski razrađenoj i idealiziranoj društvenoj zajednici, smatraju da ljudima treba zakonski propisati odnosno jasno dati do znanja da trebaju igrati točno određene igre i provoditi određene vrste tjelovježbi. Time zapravo oni zagovaraju određeni paternalistički prosvijećeni apsolutizam. Za razliku od toga, Suits svoje djelo piše imajući pred očima visoko razvijenu zapadnu demokraciju te se obraća slobodnom i autonomnom pojedincu kojeg upućuje na to kako da ostvari ideal ljudske egzistencije, vlastitu sreću i smisao. Stoga, moglo bi se reći da autore kontekst vremena uvjetuje, ali i ograničuje u viziji.

Konačno, usprkos razlikama, ključne se aktivnosti za sretan život čovjeka u svih autora odvijaju u vremenu slobodnom od rada, odnosno – u dokolici. To je vrijeme koje nije samo sloboda od rada, već vrijeme za: susret sa samima sobom i samoizgradnju, igranje, bavljenjem znanošću, stvaranje, intersubjektivno odnošenje ili prijateljevanje. Teza je autora da Suitsovo rješenje za čovjekovo sretno i smisleno življenje sublimira i precizira sva druga, a sastoji se u zahtjevu za poduzimanjem samo i jedino autoteličnih aktivnosti odnosno onih koje imaju smisao same u sebi. Drugim riječima, čovjek treba poduzimati aktivnosti samo i jedino zbog njih samih, odnosno zbog njihovih intrinzičnih vrijednota. To je istinska »metafizika dokolice« (Suits, 1978, 176), koja vrijedi kako za suvremena ili moderna čovjeka današnjice, tako i za čovjeka u bilo kom vremenu, epohi i uvjetima ili okolnostima.

Završno

U ovom radu, autor je tematizirao dvije povezane ljudske aktivnosti – igranje-igara i tjelovježbu, u četirima filozofskim spisima koja se bave pitanjem sretna ljudskog življenja unutar zajednice s drugim ljudima. Potaknula ga je Suitsova konstrukcija postmoderne Utopije i rješenje za ideal ljudske egzistencije koji se sastoji u igranju-igara odnosno vršenju autoteličnih aktivnosti. Tako, najprije se okrenuo trima renesansnim spisima T. Morea, F. Petrića i T. Campanelle, da bi ustanovio i razmotrio ulogu tjelovježbe i igranja-igara u njima, a potom i onoj Suitsovoj. Nakon toga je izvršio paralelnu kritičku analizu u kojoj je pokazao da je osnovna nakana svih spisa zajednička – iznaći rješenje za sretan i smislen život čovjeka. S druge strane, ukazao je i na tri temeljne razlike – u pristupu, stavljanju fokusa i (povijesno-političkom i društvenom) kontekstu. Naposljetku, autor je iznio tezu kako su dokoličarske težnje u tri renesansne konstrukcije sublimirane i obuhvaćene Suitsovom »metafizikom dokolice«, izražene kroz zahtjev za poduzimanjem aktivnosti radi njih samih i njihovih intrinzičnih vrijednota. To je rješenje konkretno i praktično iskoristivo ne samo za suvremenog čovjeka nego i onog svih vremena i okolnosti.

Literatura

- Aristotel (1988): *Politika*, preveo Tomislav Ladan, Zagreb: Globus.
- Campanella, T. (1953): *Grad Sunca*, preveo Ante Šepić, Zagreb: Zora.
- Kretchmar, S. (2012): »Competition, Redemption, Hope«, *Journal of the Philosophy of Sport* 39 (2012) 1, str. 101–116, doi: <https://doi.org/10.1080/00948705.2012.675072>.
- Kukoč, M. (1997): »Petrić između Aristotelova realizma i Machiavellijeva pragmatičnoga imoralizma«, *Dubrovnik* 8 (1997) 1–3, str. 580–581.
- Kukoč, M. (1995): »Petrićeva socijalno-filozofijska misao između realizma i utopizma«, *Filozofska istraživanja* 15 (1995) 1–2, str. 169–180.
- Mišigoj-Duraković, M. i sur. (ur., 2018): *Tjelesno vježbanje i zdravlje*, Zagreb: Znanje.
- More, T. (2003): *Utopija*, prevela Gorana Stepanić, Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Morgan, W. J. (1987): »The Logical Incompatibility Thesis and Rules: A Reconsideration of Formalism as an Account of Games«, *Journal of the Philosophy of Sport* 14 (1987) 1, str. 1–20, doi: <https://doi.org/10.1080/00948705.1987.9714447>.
- Parry, J. (2019): »E-sports are Not Sports«, *Sport, Ethics and Philosophy* 13 (2019) 1, str. 3–18, doi: <https://doi.org/10.1080/17511321.2018.1489419>.
- Petriš, F. (1999): *Sretan grad*, preveo Vladimir Premec, Zagreb: Architectonica Croatica, Krinen.
- Suits, B. (2014): *The Grasshopper: Games, Life and Utopia*, Peterborough, Ont.: Broadview Press.
- Suits, B. (1988): »Tricky Triad – Game, Play and Sport«, *Journal of the Philosophy of Sport* 15 (1988) 1, str. 1–9, doi: <https://doi.org/10.1080/00948705.1988.9714457>.
- Suits, B. H. (1978): *The Grasshopper: Games, Life and Utopia*, Toronto: Toronto University Press.
- Suits, B. H. (1977): »Words on Play«, *Journal of the Philosophy of Sport* 4 (1977) 1, str. 117–131, doi: <https://doi.org/10.1080/00948705.1977.10654132>.
- Suits, B. H. (1973): »The Elements of Sport«, u: Osterhoudt, R. G. (ur.), *The Philosophy of Sport: A Collection of Essays*, Springfield: Charles S. Thomas, str. 48–64.
- Zagorac, I.; Škerbić, M. M. (2018): »Sport, igra, svrhovitost«, *Crkva u svijetu* 53 (2018) 3, str. 359–374.

Matija Mato Škerbić

Physical Exercise and Game-Playing in the Four Constructions of Happy Human Life

**Thomas More, Franciscus Patricius,
Tommaso Campanella and Bernard Herbert Suits**

Abstract

The paper was prompted by B. H. Suits' construction of Utopia and solutions for the meaningful and happy life of every single human, presented in The Grasshopper: Games, Life and Utopia (1978). The author considers, critically evaluates and confronts the role of human physical exercise and game-playing in four constructions of meaningful and happy human life, presented in three Renaissance philosophical writings: De optimo reipublicae statu deque nova insula Utopia libelous (1516) by T. More, La città felice (1553) by F. Patricius, and Civitas Solis. Idea reipublicae philosophicae (1603) by T. Campanella, with the aforementioned B. H. Suits' postmodern writing. The author's thesis is that Suits' solution to human meaningful and full life,

which consists in constant game-playing or engaging in only autotelic and intrinsically valuable activities, contains all the leisured intentions of other considered constructions. Moreover; although Suits aims at contemporary humans, it is a solution for all historical periods, conditions or circumstances.

Key words

physical exercise, game, play, game-playing, Bernard Herbert Suits, Thomas More, *Utopia*, Franciscus Patricius, *La Città Felice*, Tommaso Campanella, *Civitas Solis*